

РОЛЬ Р. ШУХЕВИЧА ТА БАТАЛЬЙОНУ «НАХТІГАЛЬ» У ЗНИЩЕННІ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Роботу виконала:

Карповська Анна,
учениця 10 класу гімназії № 11
м. Дніпродзержинськ

Керівник роботи:

Козорог О.Г.,
вчитель історії та
суспільних дисциплін

Зміст

Вступ.

Розділ 1. Роман Шухевич. Національний герой чи колаборант?

Розділ 2. Батальйон «Нахтігаль» та його роль у каральних акціях проти єврейського населення 1941-1942 рр.

Висновки.

Список використаних джерел та літератури.

Додатки.

На конкурсі робота зайняла 3 місце.

Вступ

В українській історичній науці доби незалежності тема ОУН і УПА та їх місце в історії України набула особливої актуальності й політичної гостроти.

Навколо цієї теми серед науковців-істориків, як і у суспільстві в цілому, вирують неабиякі пристрасті, точаться гострі, емоційно насичені суперечки, дискусії.

Розпочата в минулому році кампанія з реабілітації командуючого УПА Романа Шухевича взагалі розколола українське суспільство. Опоненти Віктора Ющенка вбачають політичне замовлення в діяльності СБУ з реабілітації командуючого і пред'являють головний аргумент: до перебування в УПА Шухевич воював на стороні німців і брав участь у розстрілі українських євреїв.

На нинішньому етапі становлення нової історичної культури українського суспільства одним із першочергових пріоритетів є гармонізація масової свідомості, вироблення механізмів усебічного діалогу різних верств суспільства у пошуках взаємоузгоджених позицій, поглядів, оцінок, зокрема, щодо спільного воєнного минулого, без чого годі й думати про повномасштабне й об'єктивне відтворення вітчизняної історії радянської доби. І хоч яким важким чи гірким було це минуле, воно не може і не повинно обтяжувати руйнівною динамікою й без того непростий процес сучасного національного відродження і поступу України, її самоідентифікації й самоствердження на базових принципах ціннісної культури європейського та світового співтовариства.

Метою цієї роботи є дослідження діяльності батальйону «Нахтігаль» на території України та безпосередньої ролі Р. Шухевича у проведених акціях щодо знищення мирного населення України єврейської та інших національностей.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

1. Дослідити витоки конфронтації серед істориків-науковців щодо оцінки ролі Р. Шухевича в роки Другої світової війни.
2. Дослідити причетність батальйону «Нахтігаль» до акцій знищення цивільного населення України, зокрема, єврейського у Львові в липні 1941 року.
3. Сформуванню власну оцінку щодо ролі цього формування в Голокості на основі існуючих джерел та наукових праць.

На цьому тематичному полі майже не залишилося сюжетів, яких, образно кажучи, не торкнулась би думка науковця. І всю цю колосальну роботу, яка не знає аналогів у вітчизняній історіографії, було здійснено переважно в 1950–1980 роки. Історики в тісній співпраці з генералами та маршалами, які здобували Перемогу, виробили в цілому досить цілісну концепцію війни, що в стислому, концентрованому вигляді увійшла до всіх енциклопедичних видань та підручників з історії. Цими досягненнями по праву пишалися всі – вчені, військові, широка громадськість. Вважалося хрестоматійною істиною, що правда про велику трагедію і великий всенародний подвиг буде генетично передаватися

від покоління до покоління, назавжди закарбовуючись у вдячній пам'яті нащадків. Однак у вузьких колах науковців, фахівців добре знали, що далеко не вся правда про ту страшну війну втілена у публікаціях, що існували табу на окремі історичні факти, події, явища, мали місце створювані радянською пропагандою міфологічні картини воєнної епохи тощо.

І все ж, як би там не було, певна історіографічна традиція у вивченні феномена ОУН–УПА, в складі якої і був сформований батальйон «Нахтігаль» (нехай і в односторонньому форматі), склалася уже в радянський період. Основні узагальнюючі висновки, що з'явилися в тогочасній науковій, навчальній, публіцистичній та художній літературі, можна звести до таких положень: 1) український буржуазний націоналізм взагалі з самого початку і завжди – це ворог українського народу та інтернаціонального єднання трудящих; 2) ОУН – це радикальна терористична організація українських націоналістів фашистського типу. Ідейні і теоретичні засади ОУН ріднять її з німецьким фашизмом. Для неї характерно: а) вороже ставлення до тих націй, які не поділяють ідеали ОУН і перешкоджають їх поширенню, а звідси ненависть до росіян, поляків, євреїв; б) ідеалізація української нації і обґрунтування її зверхності в Україні. В організаційному плані ОУН побудована на диктатурі харизматичного лідера-фюрера на кшталт фашистської НСДАП у Німеччині. В організації й політиці для неї характерний антидемократизм. У політичній площині – перевага віддається методам політичного терору, насильства, залякування щодо ворогів української нації і «несвідомих українців». В тактиці – безпринципні прагматичні союзи з нацистами, окупаційною німецькою владою задля свого панування над українцями та Україною. Свідомий колабораціонізм у Великій Вітчизняній війні; 3) УПА вела воєнні дії тільки проти Червоної армії, радянських партизан і радянського підпілля [5, 51]. Що тут є правдою, а що – міфом, які факти замовчувалися чи фальсифікувалися? Шукаючи відповіді на ці та інші запитання, спробуємо проаналізувати джерела та літературу з цієї теми та зробити власні висновки.

1) 1991–1997 рр. – це етап, коли історики перебували, так би мовити, у «вільному плаванні», тобто писали здебільшого не на замовлення влади, а за велінням душі, коли марксистська методологія вже не панувала, бо дослідники в масі своїй самі відмовились від її основоположного принципу «комуністичної партійності» як «інструменту» пізнання минулого, а нова наукова методологія ще не склалася, йшов пошук нових її засад. Власне, це був етап методологічного плюралізму. Тому й з'являлося тоді багато об'єктивних, чесних досліджень. Нерідко каталізатором подібних розвідок, своєрідним індикатором суспільних настроїв у переосмисленні нашої історії, передусім її найбільш драматичних, замовчуваних чи міфологізованих трійок, виступала вітчизняна публіцистика, яка швидше за істориків звільнилася від тягара

колишніх ідеологем і стала набагато розкутішою, вільнодумною, різнобарвною. Значною мірою якраз історична тематика визначала її професійне обличчя тих літ. При цьому чисельно переважала публіцистика Західної України, яка в оцінках ОУН–УПА мала в більшості випадків однобічно апологетичний, реабілітаційний і навіть героїзований характер. Тон задавали тут політичні партії – КУН, НРУ, УРП, ОУН та ін.;

2) 1997–2004 рр. (нижня межа – 28 травня, коли Президент України Л. Кучма дав доручення створити Урядову комісію з вивчення діяльності ОУН–УПА, і верхня – 12 вересня, коли постановою Кабінету Міністрів за № 1004 ця комісія була сформована). У 2004 р. історики робочої групи фактично завершили видання всіх основних досліджень проблеми (це 28 книг загальним обсягом, як сповіщається у «Фаховому висновку» робочої групи, 5819 стор. (293,8 друк. арк.);

3) з 2005 р., коли новий глава держави В. Ющенко виступив на підтримку ідеї реабілітації ОУН–УПА, а робоча група на чолі з професором С. Кульчицьким оприлюднила узагальнюючий документ під назвою «Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА» (К., 2005). Хоча сам документ написаний на базі монографічних праць членів групи, та все ж таки в ньому відчувається вплив позиції (чи соціального замовлення) Президента України. У сучасній науковій літературі, яка, до речі, видавалася й поза межами робочої групи, доведено, що між ОУН(б) і німецькими окупантами була конфронтація.

Для написання даної роботи використовувалися документи про співпрацю діячів ОУН зі спецслужбами нацистської Німеччини; ставлення абверу, гестапо, Вермахту, окупаційної адміністрації Райху до провідників ОУН; причетність ОУН–УПА до терору проти цивільного населення Західної України; репресивна політика радянських властей, спецслужб, військових формувань НКВС–НКДБ–МДБ щодо західноукраїнського населення та інші, задля максимально правдивого уявлення про сутнісні, базові засади та специфічні риси діяльності українських націоналістичних об'єднань, про трагізм тогочасних подій і причинно-наслідкові зв'язки між ними.

В процесі дослідження даної теми було проаналізовано велику кількість монографічних робіт, статей та інтернет – видань, які дозволяють розглянути питання з різних сторін.

Робота складається зі вступу, двох розділів та висновків. Перший розділ присвячено розгляду такої видатної в історії національно-визвольного руху України особистості, як Роман Шухевич, що був командиром батальйону «Нахтігаль». Другий розділ присвячено розгляду діяльності батальйону «Нахтігаль» на території України та з'ясуванню підстав для звинувачення цього військового формування у злочинах проти мирного населення України.

РОЗДІЛ 1. Роман Шухевич. Національний герой чи колаборант?

В минулому році на честь дня народження Романа Шухевича Віктор Ощенко надав командарму УПА звання Героя України. Ці дії викликали протести як зі сторони російського МЗС, так і деяких ізраїльських організацій. 12 лютого група ізраїльських активістів спалила український прапор перед посольством України в Тель-Авіві.

«На нашу думку, сусідство ордена Героя України і Залізного хреста Вермахту на мундирі гауптштурмфюрера (капітана) СС Романа Шухевича є зухвалою акцією, скерованою на перегляд результатів Другої світової війни і яка ображає пам'ять тисяч безвинно знищених громадян», – розповідалось у заяві Конгресу єврейських організацій і об'єднань Росії.

1 вересня в школах Івано-Франківської і Львівської областей перший урок у День знань був присвячений 100-річчю командуючого Української Повстанської армії Романа Шухевича.

Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти підготував методичні розробки до уроку, які вийшли окремою книгою «Рицар української рати».

Педагоги мали можливість якомога ширше розкрити тему й показати шляхетність, вірність Україні Романа Шухевича і заперечували різні фальсифікації проти цієї людини не лише радянської пропаганди, а й теперішніх високих чинів.

«В молодших класах учні почули лекцію на тему “Моя Батьківщина – Україна”, в старших – “Роман Шухевич – символ і людина” і у випускних – “ОУН–УПА в боротьбі за державність України”», – повідомила начальниця Львівської міської ради Надія Оксенчук.

Ось так, по-різному, державними та громадськими організаціями різних країн дається оцінка історичній ролі Романа Шухевича як одного з провідників ОУН–УПА. З боку українських офіційних державних установ та закладів нав'язується «героїзація» дій Шухевича, необґрунтовано робиться спроба зробити з нього українського національного героя. З іншого боку, багато громадських організацій, релігійних конфесій, політичних партій, науковців вимагають давати об'єктивну, незаангажовану оцінку цій історичній постаті.

Ми спробували з'ясувати, яка інформація про Р. Шухевича доступна на широкий загал. Результат такий:

Шухевич Роман Йосипович (прізвиська Тарас Чупринка, Тур). Різні джерела дають різну інформацію щодо дати і місяця його народження. Одні визначають, що він народився в 1905 році у містечку Краковець, другі – що він народився 30.06.1907 року у Львові, а треті – 1907 році у м. Краковці, в сім'ї юриста.

Навчався у Львівській українській гімназії, де дід Романа був професором. У цей час сімнадцятирічний Шухевич знайомиться з Є. Коновальцем та вступає в УВО (1923 р.). Після закінчення гімназії Роман вступив до Гданського технікуму, потім перейшов до Львівського політехнічного інституту (1934). У Львові він і почав займатися терористичною діяльністю. У жовтні 1926 року з Богданом Підчайним Роман убив шкільного куратора Яна Собинського. Виконавцем теракту вдалося уникнути покарання, а замість них осудили двох невинних людей. Безнаказаність «відкрила» Шухевича, і наприкінці 20-х років він став активним учасником ряду «експропріацій» (пограбувань держустанов). Кажуть, що надмірне усердя Шухевича змусило безпосереднього керівника референтури УВО Книша попередити занадто активного націоналіста про можливі «небажані наслідки». Наприкінці 1929 року майбутній керівник УПА проходив курс навчання в італійській розвідшколі. Там же опановував складні науки диверсійної роботи і лідер «молодих» оунівців Степан Бандера. Навички, придбані в Італії, знадобились обом випускникам розвідшколи в 30-х роках, коли по Галичині пройшла хвиля терактів. Вдохновителями й організаторами «гучних справ» були Бандера і Шухевич. У 1931 році Р. Шухевич організував убивство польського посла Тадеуша Голуфки. Лідери «молодих» оунівців «погоріли» на убивстві міністра внутрішніх справ Польщі Перацького. На львівському судовому процесі 23-х націоналістів С. Бандеру засудили до позиттєвого ув'язнення, а Роман «отримав» усього чотири роки. Хоча і цей термін Шухевич не відсидів, через два роки його випустили за амністією. Вийшовши на свободу в 1937 році, майбутній генерал вирішив не спокшати долю і поспіхом залишив Польщу. Він перебрався до Німеччини і вступив на спеціальні курси при військовій академії в Мюнхені. Після їх закінчення Шухевич отримав звання гауптштурмфюрера (капітана) СС і став офіцером Вермахту. У 1938 році Роман Шухевич під псевдонімом майора Щуки з'явився в штабі оборони Закарпатської України і брав участь у боях проти угорців. У 1939 році фашисти окупували Польщу, випустивши на свободу лідерів «молодої генерації ОУН». Ця честолюбна «молодь» намагалася захопити владу в організації українських націоналістів, що призвело до розколу і формування «Крайового проводу» – правлячої групи ОУН(б) із 4 чоловік. Водночас почалася посиленна підготовка оунівців до вторгнення у СРСР. У Польщі створювався підрозділ «Нахтігаль». Його командиром гітлерівці призначили оберлейтенанта Герцнера, а від оунівців Бандера призначив Шухевича (на деяких інтернет-сайтах можна зустріти інформацію, що Р. Шухевич очолював батальйон «Роланд»!). Рейтинг Романа у бандерівців був дуже високий – командир «Нахтігалья» у квітні 1941 року очолив штаб військової референтури. 18 червня 1941 року «фахівець зі Сходу» Оберлендер і Шухевич привели «нахтігалівців» до приєднання до вільності фюрерові.

30 червня 1941 року батальйон «Нахтігаль» на чолі з Шухевичем (Туром) вступив у Львів, залишений без бою радянськими військами.

У своїх спогадах Кость Паньківський підтвердив причетність ОУН(б) до появи легіону «Нахтігаль» у Львові в липні 1941 р. «Група ОУН під проводом Бандери, – писав він, – діючи самостійно, zorganizувала по лінії своєї партії, без порозуміння з іншими організаціями, а тільки у співдіянні з Вермахтом, два невеличкі числом легіони “Нахтігаль” і “Роланд” на південноукраїнському фронті. Про ці справи довідались ми у Львові 30 червня, коли на власні очі бачили легіон “Нахтігаль”, який прийшов до Львова під проводом Романа Шухевича, о. Івана Гриньоха, Юрія Лопатинського і Євгена Побічушого» [11; 26].

Того ж дня в місті була проголошена незалежність України. Але німці не визнали Акту про незалежність. У терміновому порядку батальйон «Нахтігаль» був виведений із Західної України, переформований разом із батальйоном «Роланд» у «шццманшафтбатальйон-201» і відправлений боротися з білоруськими партизанами. За старанність у «ратній праці» Шухевич був нагороджений Гітлером Залізним хрестом. Роман Шухевич був не в захопленні від рішення німців. Але реорганізацію батальйону і подальшу відправку на боротьбу з партизанами він використовував у своїх цілях: найпідготовленіші солдати й офіцери з Білорусії таємно переправлялися на батьківщину для підпільної роботи. Німці розкрили діяльність Шухевича. На початку 1943 року він був арештований і засуджений до страти. У в'язницю Шухевичу якимсь чином передали зброю, і вбивши охорону, він утік з полону.

УПА офіційно оголосила війну і більшовикам, і німцям. За деякими підрахунками, вона брала участь майже в 200-х військових зіткненнях з окупантами. Серед науковців існує дискусія про те, чи постачали нацисти УПА зброю (за деякими джерелами, із серпня 1943 по вересень 1944 р. УПА отримала від командування групи армій «Південь» 700 знарядь і мінометів, близько 10 тис. кулеметів, 26 тис. гвинтівок, 22 тис. пістолетів, 100 тис. гранат, понад 12 млн патронів тощо). Знову ж такі існують розбіжності в тому, коли саме Р. Шухевич повертається на Україну: чи влітку 1943 року, чи восени, чи брав він участь у каральних операціях проти поляків з 10 по 15 липня 1943 на Волині, коли було вбито більш як 12 тис. поляків. У вересні 1943 на 3-му зборі ОУН він був обраний командиром УПА, котра вела партизанську війну проти радянських військ на Україні. Тепер Шухевич бере новий псевдонім – Тарас Чупринка. Після звільнення України очолює антирадянський партизанський рух. У липні 1944 під іменем Романа Лозовського був обраний керівником Генерального секретаріату Української головної визвольної ради, а також секретарем з військових справ та головнокомандуючим УПА. На початку 1945 року Шухевич був змушений погодитись на переговори, оскільки не лише рядові члени ОУН, а й багато керівників загонів УПА дали зрозуміти, що готові піти на контакт з владою. На початку

1948 р. УПА практично припинила існування, а її залишки під керівництвом Шухевича продовжували партизанські дії на території Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей. 5.03.1950 р. схоплений агентами НКВС у домі своєї коханки Анни Дідик. Був убитий при спробі утікати. В 1990-х рр. його іменем названа одна з вулиць Львова (в минулому вул. Пушкіна).

Саме так сьогодні виглядає коротка біографічна довідка про Р. Шухевича на більшості інтернет-сайтів, у шкільних підручниках історії вона виглядає дещо інакше – про окремих період діяльності Р. Шухевича (а саме 1941–1942 роки) нічого не згадується, оминає цей період життєдіяльності і проект «Країна» (цикл навчально-освітніх фільмів, присвячених історії України) телеканалу «Інтер», який транслювався на всю країну і представляє інтерес для учнів і молоді, та деякі інші підручники з історії.

Хто ж такий Роман Шухевич, навколо історичної ролі якого точаться серйозні дискусії серед науковців?

Документи НКВС не підтверджують участі Української повстанської армії і її керівника Романа Шухевича в каральних акціях, повідомляє УНІАН.

«...Раздувался миф о масштабном сотрудничестве и участии в карательных акциях и УПА, и Шухевича. Документов, которые бы это удостоверили нет», – заявив кандидат історичних наук, заступник начальника Державного архіву СБУ Сергій Кокін на презентації першого тому книги документів «Роман Шухевич. В документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)».

Голова правління Інституту національного державедення Михайло Ратушний заявив, що Шухевич був керівником всеукраїнської народної армії, котра отримувала підтримку від населення України в усіх регіонах.

«Во-первых, если бы это был бандит, то не было бы этих двух томов, десятилетия отслеживания агентурой работы, они бы не появились. Второе – это без сомнения был командир не какой-то группы, а именно армии, и это документы абсолютно подтверждают, и что она действовала не только в каком-то регионе, это была всеукраинская армия. Третье, что это была крупная фигура и была народная армия. И из настоящих документов, которые есть здесь, следует, что она не смогла бы действовать, если бы не опиралась на гражданское население и на широкую народную поддержку», – сказав Ратушний.

Є принципові речі, від яких відмовитися неможливо. Коли, приміром, йдеться про встановлення істини щодо певного історичного факту, події чи явища, то критерій тут один – правда історії. Ніяких компромісів з неправдою чи напівправдою, а тим паче з міфологією у цьому випадку взагалі бути не може. Щоправда, соціальне замовлення для історичної науки може бути хіба що у вигляді постановки відповідної наукової проблеми. Домагання ж від істориків того чи іншого висновку – не що інше, як звичайнісіньке насилля над наукою. Подібні моменти вже мали місце в СРСР.

П. Мірчук у своїй книзі «Українська повстанська армія: 1942–1952» вперше відтворив некролог про смерть у вигляді листівки де повідомлялося: «Українська Головна Визвольна Рада, Головне Командування Української Повстанської Армії та Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях діляться з кадрами визвольного підпілля та з усім українським народом болючою вісткою про те, що ранком 5 березня 1950 р. в селі Білогорща біля Львова на своїй підпільній квартирі в боротьбі з московсько-більшовицькими окупантами смертю героя загинув Голова Генерального Секретаріату УГВР, Генеральний Секретар Військових Справ УГВР, Головний Командир УПА та Голова Проводу ОУН на Українських Землях, нагороджений Золотим Хрестом Заслуги та Золотим Хрестом Бойової Заслуги 1 класу генерал-хорунжий УПА Роман Шухевич – Р. Лозовський – Тарас Чупринка – Тур». Біографічна довідка про нього була опублікована в журналі «Державність», що вийшов до 50-річчя УПА (1992). Як і П. Мірчук, часопис відзначав, що Р. Шухевич очолював у 1941 р. український легіон.

Націоналістичні видання не сповістили про те, що саме легіон «Нахтігаль» учинив у ніч з 3 на 4 липня 1941 р. у Львові криваву акцію проти польської, української та єврейської інтелігенції, в результаті чого загинуло майже 500 людей. Оминули увагою цей ганебний історичний факт і М. Коваль, і автори книги «Політичний терор і тероризм в Україні». Нам не вдалося віднайти жодного документа з архівів ОУН і УПА, в якому б ця акція засуджувалась. Навпаки, науковці, які симпатизують ОУН–УПА, й досі всіляко вихваляють Р. Шухевича як героя України. Не «помітили» фактів терору в діях ОУН–УПА щодо українського населення й автори «воєнного» тому шеститомного видання «Політична історія України. XX століття». Не знайшли ми окреслених фактів і в збірнику наукових праць «Сторінки воєнної історії», передусім у статтях В. Кучера, І. Патриляка.

Намагатися заперечувати дворічну колаборацію Шухевича з нацистами безглуздо. Також безглуздо доводити багатьом, що у 1941 р. німці здавалися жителям Західної України рятівниками від «червоного терору». Інша справа – ствердження про участь Шухевича в Голокості. Власне, ім'я майбутнього командарма УПА тут звучить постільки оскільки. У розстрілах звинувачується цілий український батальйон німецької армії. Батальйон «Нахтігаль», одним з командувачів якого був Шухевич.

РОЗДІЛ 2. Батальйон «Нахтігаль» та його роль у каральних акціях проти єврейського населення 1941–1942 рр.

Одним із найголовніших звинувачень для солдатів і офіцерів «Нахтігалья» стала участь у єврейському погромі, котрий відбувся у перші дні окупації

Львова. У ті дні частина міських люмпенів (із спогадів тодішнього львівського підлітка Євгена Наконечного, у більшості своїй ці люди були поляками) відгукнулася на підбурювання німецької пропаганди. Нагадаємо: 1 липня 1941 р. німецькі війська, які напередодні окупували Львів, відкрили двері в'язниці «Бригідки». Перед жителями Львова постала страшна картина поспішного відступу радянських військ: в'язниця була забита трупами садистськи замучених політичних в'язнів. Багато людей знаходили серед убитих своїх рідних і друзів. До середини дня біля в'язниці зібрався натовп. Він жадав помсти і крові. Німецькі агітатори зуміли «правильно» сфокусувати гнів громадян: у всьому виявилася винною саме «жидівсько-більшовистська влада» та її «приспінники» євреї. Люди пішли вбивати, почався львівський погром. Незважаючи на скороминущість погрому (за різними даними від 3 до 6 годин), від рук натовпу і нацистських каральних загонів загинули тисячі львівських євреїв. Погром завершився у той же день, але інтенсивні акції проти євреїв тривали аж до 6-7 липня. Всього, за різними даними, на початку липня у Львові було знищено від 4 до 7 тис. євреїв. Така кількість загиблих за тиждень не дозволяє все звернути на люту натовпу. Схоже, погром був ретельно запланованою акцією. «Нахтігаль» знаходився у місті саме в цей період, так що теоретично можливість участі цього підрозділу у погромі виключати не можна. Причетність військових українського батальйону «Нахтігаль» до репресій і вбивств мирного населення у Львові (і до різні львівських професорів зокрема) і зараз є дискусійним питанням.

Же 15 лютого 1946 року на засіданні Нюрнберзького трибуналу радянський представник судового обвинувачення Смирнов цитував фрагменти з матеріалів, зібраних «Спеціальною комісією з розкриття німецьких злочинів у межах Львова»: «Вже перед захопленням Львова в розпорядженні частин гестапо були списки провідних вчених, котрі підлягали знищенню. Списки були складені за наказом німецького уряду. Масові арешти і розстріли розпочалися одразу ж після окупації Львова німцями»... Проте в даному випадку все ж варто звернутися до свідчень очевидців тих подій. Так, мешканець Львова Гольцман стверджував, що в липні 1941 року він бачив 20 чоловік, серед яких були польські вчені, лікарі і адвокати, яких завели у двір будинка № 8 по вулиці Арцишевського. «Там люди у формі гестапо примусили їх мити сходи язиками... Після цього від групи відділили п'ятьох людей, котрих згодом вивезли за місто і розстріляли» [2;121].

Практично всі відомі на сьогоднішній день свідчення очевидців (у тому числі й поляків) однакові: люди, причетні до вбивств польських професорів, розмовляли німецькою, були гестапівцями або мали розпізнавальні знаки частин СС. До речі, у випадку причетності українців до арештів або розстрілів польської інтелігенції, впізнати їх було б неважко, адже на другий чи третій

день після захоплення Львова на формі піхоти Вермахту, котру носив особовий склад «Нахтігалья», з'явилися синьо-жовті стрічки. За спогадами солдата батальйону Антона Феденишина, після того, як зайняті ними об'єкти були передані під контроль німецької влади, солдатам і офіцерам «Нахтігалья» надали можливість відпочити і зустрітися з родичами, тому більшу частину доби «нахтігальці» знаходилися поза межами розташування частини і, відповідно, не могли організовано діяти.

«Українській батальйон “Нахтігаль” під керівництвом Романа Шухевича непричетний до єврейських погромів у 1941 р. Це підтверджують документи, які розсекретила СБУ», – така інформація з'явилася на сайті газети «24». «Очевидцев злодеяний батальона “Нахтигаль” следует подготовить для допроса работникам прокуратуры... При подготовке к допросу использовать опубликованные в прессе статьи о преступлениях “Нахтигалья”». Саме ці слова із розсекреченої довідки КДБ УРСР від 16 листопада 1959 року повинні поставити крапку в дискусії про те, чи брав участь український батальйон німецької армії в розстрілі євреїв.

У Києві на історичних слуханнях представник Галузевого державного архіву СБУ, кандидат історичних наук Олександр Ішук продемонстрував нещодавно розсекречені унікальні документи стосовно причетності ОУН до насильницьких акцій проти цивільного населення Львова у червні 1941 року. Ішук наголосив, що у СБУ є документ під назвою «К книге фактов», який охоплює події з 22 червня по вересень 1941 року. Зі слів наукового співробітника, документ зберігся у збірці архівних матеріалів ОУН, які були вилучені співробітниками органів держбезпеки УРСР у вбитих та заарештованих членів підпілля. Зі слів Ішука, в документі міститься таке: 4–7 липня 1941 року представники відділів гестапо, що прибули у Львів у великій кількості, звернулися до українських кід, «чтобы украинцы устроили трехдневный погром жидов». «Руководство ОУН, узнав об этом, довело до сведения членов, что это немецкая провокация, чтобы скомпрометировать украинцев погромами», – йшлося в документі. «А тому, – наголосив історик, – другий Великий збір ОУН виступив рішуче проти будь-яких “жидовских погромов”, засуджуючи такі тенденції як спробу відволікти увагу народу від корінних проблем визвольної боротьби. Таким чином, документи СБУ підтверджують те, що члени ОУН намагалися уникнути участі в акціях проти єврейського населення у Львові, і ніяких офіційних розпоряджень відносно його винищення чи проведення погромів не було».

Про те, що участь «Нахтігалья» в розстрілах не підтверджується документами, говорять також дослідники Голокосту. «С одной стороны, мы знаем, что в среде ОУН(б) [членом которой являлся Шухевич. – «24»] преобладали антиеврейские настроения. С другой стороны – сказать, что «Нахтигаль» непосредственно участвовал в погроме, тоже невозможно», – заявив «24» голова

Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський. СБУ також розсекретила документ, згідно з яким керівництво ОУН попереджало своїх членів не піддаватися на провокації німців і не брати участі у погромах. Більш того, на період погромів «Нахтігаль» був взагалі виведений з Львова. Документ, що підтверджує це, бачила в колишньому партійному архіві співробітниця Інституту юдаїки Жанна Ковба, про що вона розповіла «24». «Прямої участі у розстрілах “Нахтігаль” не брав хоча б через те, що це був диверсійний батальйон, і до 7 липня (день, коли “Нахтігаль” був передислокований зі Львова в Тернопіль) він займався охороною важливих об’єктів, наприклад, продовольчих складів», – відмічає Жанна Ковба з київського Інституту юдаїки. Крім того, бійців тримали під контролем через те, що проголошена ОУН 30 червня незалежність України ускладнила і без того непрості відносини між Організацією українських націоналістів і німецьким командуванням.

У 1986 р. у Парижі вийшла друком монографія Володимира Косика «Україна і Німеччина у Другій світовій війні». Українською мовою вона видана у Львові в 1993 р. Книга написана на широкій джерельній основі, що виділяє її з низки інших українських зарубіжних видань такого спрямування. Її притаманна певна об’єктивність, хоча в цілому дослідник стоїть на симпатизуючих позиціях щодо ОУН–УПА, часто-густо шукаючи шляхи не стільки до встановлення наукової істини, скільки для захисту ОУН і УПА. У книзі автор надає таку історичну довідку щодо батальйону «Нахтігаль» (наводимо її в повному вигляді): «Починаючи з 1959 року, радянська та східнонімецька пропаганда твердила, що батальйон “Нахтігаль” брав участь у винищенні польської інтелігенції Львова. Узагальнюючи цю інформацію, Анрі Мішель у своїй праці “Друга світова війна” пише: “Всі завойовані райони перетворилися на театр продуманих наперед актів винищення. На трибуналі у Нюрнберзі згадувалось про численні приклади. Гестапо склало списки осіб, засуджених апріорі. Спеціальний батальйон, що називався “Соловей” і належав до Бранденбурзького полку, займався цими стратами”. Як відомо, “Соловей” по-німецьки – це “Нахтігаль”. Ми бачили, що 1-й батальйон Бранденбурзького полку і батальйон “Нахтігаль” займалися лише охороною важливих об’єктів, складів, громадських установ міста Львова. А стратами займалася зондеркоманда. Т. Оберлендер, призначений 1953 року Аденауером на посаду міністра у справах німців – прогнаних, репатрійованих та жертв війни, постійно викликав ненависть у Москві і Східного Берліна своєю різкою антикомуністичною та антирадянською політикою. Щоб домогтися відставки міністра, треба було звинуватити його в нацистських злочинах. І, переглядаючи минуле Оберлендера, було виявлено, що він у червні – липні 1941 року був зв’язковим офіцером батальйону “Нахтігаль”. Так виникла ідея звинуватити західнонімецького міністра з допомогою твердження, що “Нахтігаль” чинив злочини за наказом Т. Оберлен-

дера. Москва взяла на себе труд відшукати “свідків”, і справа набула розголосу [5; 106]. З метою його дискредитації було висунуто тезу про те, що влітку 1941 р. Т. Оберлендер (зв’язковий офіцер батальйону “Нахтігаль”) разом зі своїми підлеглими здійснив злочин проти мирного населення Західної України, зокрема, видав накази про розстріли польських і єврейських інтелектуалів у Львові 3 – 4 липня 1941 р. та погроми у єврейських кварталах міста». Генеральний прокурор СРСР Р. Руденко на Нюрнберзькому процесі заявив, що масові вбивства радянських людей на початку липня у Львові здійснювали загони гестапівців, а про батальйон «Нахтігаль» навіть не згадував. І дійсно, в документі «О злодеяниях немцев на территории Львовской области (Сообщение Чрезвычайной государственной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков)» йшлося про факти винищення у зв’язчій формі громадян, у тому числі представників польської та єврейської інтелігенції, але про батальйон «Нахтігаль» там нічого не було сказано [14; 124].

Професор Норден звинуватив Оберлендера і «Нахтігаль» у знищенні близько 3000 євреїв і поляків. Добре організована кампанія призвела до відставки Т. Оберлендера. Проте німецький трибунал не знайшов ніяких підстав, щоб його звинуватити.

На сьогоднішній день звинувачення щодо Р. Шухевича та батальйону «Нахтігаль» у знищенні громадян єврейської національності ґрунтуються на основі свідчень Мельника Г.І., Шпиталія Я.І., Сулими Т.В, Окропирідзе Ш.А, Греська М.М., Макарухи І.М., що були опубліковані у звіті про пресконференцію для радянських та іноземних журналістів за результатами розслідування злочинів, скоєних Т. Оберлендером у роки Другої світової війни на тимчасово окупованих територіях України та Кавказу від 5 квітня 1960 року (див. додаток). Надзвичайна державна комісія, до складу якої входили М. Шверник, В. Гризодубова, Т. Лисенко, П. Богоявленський, митрополит Крутицький і Коломенський Ніколай та ін., оприлюднила ці додаткові матеріали, зібрані пізніше, після розгрому ОУН і УПА, включаючи свідчення безпосередніх жертв злочинів Оберлендера і тих, хто брав участь у них із боку батальйону «Нахтігаль». Але, як ми вже зазначали вище, ці свідчення вважаються сфабрикованими проти Т. Оберлендера з метою його дискредитації.

У цих документах читаємо про Т. Оберлендера: «Оберлендер – старый нацист, пользовавшийся полным доверием главарей нацистской партии. В 1934 г. он лично Гессом был назначен руководителем “Союза немцев Востока”. Позднее являлся сотрудником военной разведки “Абвер” и, как “специалист” по Востоку, проводил шпионско-террористическую деятельность против Советского Союза и других стран Восточной Европы.

Еще задолго до нападения фашистской Германии на Советский Союз Оберлендер комплектовал и обучал специальные карательные отряды,

предназначенные для выполнения преступных заданий на территории Советского Союза» [10; 5].

Отже, твердження деяких істориків про те, що влада НДР та СРСР хотіли «дискредитувати» Т. Оберлендера в 1959 р., виглядає принаймні некоректно, бо завдання було не про дискредитацію, а про викриття нацистського злочинця, якому керівництво доручало на державному рівні забезпечувати захист його колишніх однопартійців і гітлерівських воєк. Зрештою, саме це, а не що інше викликало хвилю невдоволення не лише в СРСР і НДР, а й у самій ФРН, де, зокрема, студенти Кельнського університету і журнал «Шпігель» висловили свій протест канцлеру Аденауеру під час його перебування в університеті. І саме під тиском обурених антифашистських сил, насамперед у ФРН, канцлер змушений був відправити у відставку Т. Оберлендера.

Деякі польські історики, на яких посилаються українські науковці, наприклад, Річард Тожецький у своїй книзі «Поляки і українці. Українська справа під час Другої світової війни на території Другої Речі Посполитої», робить висновок про те, що масові злочини у Львові у 1941 р. скоїла «айнзацкоманда для особливого застосування» на чолі з бригаденфюрером СС Карлом Шенгарттом, шефом СД у генерал-губернаторстві. Автор додає, що військового злочинця Шенгарта судили в 1946 р. у Великій Британії і за вироком суду його було страчено. Але не зрозуміло, як оцінювали польські історики свідчення про злочини «Нахтігалья» і чи знали вони про них взагалі? Розуміючи хиткість цих аргументів, Патриляк І. робить припущення: «Можна з великою долею впевненості стверджувати, що окремі члени ОУН таки брали участь у винищувальних акціях, а також підбурювали до цього звичайних обивателів, розповсюджували листівки з такими недвозначними зверненнями: “Народе! Знай! Москва, Мадяри, Жидова – це все твої вороги. Нищ їх. Знай! Твоїм проводом є Провід українських націоналістів ОУН. Вождем є Степан Бандера. Твоєю ціллю є Соборна Самостійна Українська Держава. Твій шлях – шлях Української Національної Революції. Шлях збройної боротьби. Шлях ОУН”» [18;95]. Цікава метаморфоза відбувається в манері авторського підходу до оцінки описуваних явищ та подій: коли взагалі йдеться про налаштованість і готовність певної частини українських націоналістів до антиурядових, протиправних (читай: злочинних) дій під впливом оунівської пропаганди, тим паче підкріплених документально свідченнями очевидців, – це через силу визнається. А от тільки-но мова заходить про конкретні факти злочинів, то тут дослідник заперечує причетність до них і ОУН, і «Нахтігалья», все звалюючи на нацистів. Мовляв, і західнонімецький суд подібні звинувачення відносно того ж Оберлендера і «Нахтігалья» відкинув. Але чи насправді це так?

Шукати відповідь на поставлене запитання в сучасних наукових працях і підручниках – справа майже безнадійна, марна. Тож спробуємо прокоментувати

його, спираючись в основному на здобутки радянської історіографії, зокрема, на праці знаного українського історика другої половини ХХ ст. В. Замлинського, який у своїй монографії «Шлях чорної зради» писав: «На захист свого любимця (мається на увазі Т. Оберлендер), прагнучи зробити з нього невинне ягнятко, кинувся і Аденауер. Йому вдається дечого досягти. Юридичне пресове бюро в Бонні друкує за вказівкою Аденауера “текст прокурорського висновку”, який має на меті виправдати Оберлендера і Херцнера. Однак навіть боннський “суд” добре розуміє, що заперечити повністю злочини у Львові неможливо, і тому перекладає провину за них на “солов’їв”. “На підставі обстежень, – говориться в прокурорському “висновку”, – не можна виключати, що українські члени батальйону “Нахтігаль”, прізвища яких не встановлені, взяли участь у побоях та вбивствах... самовільно, без відома і проти виразних наказів командира батальйону д-ра Херцнера і зв’язкового старшини д-ра Оберлендера”. Далі у прокурорському “висновку” стверджується, що у вбивствах населення Львова брали участь не лише українські члени батальйону “Нахтігаль”, а й «українська міліція», створена з націоналістів. “Ця акція, – змушений визнати західнонімецький суд, – була спрямована, згідно з підготовленими планами, проти єврейських жителів Львова, проти членів і прихильників комуністичної партії і проти деякої кількості польської інтелігенції, передусім проти професорів Львівського університету. Масові арешти були проведені з допомогою української міліції, створеної з членів різних національно-українських груп. Велику частину в’язнів... розстріляли за наказом тепер уже не живого командира “айнзацгрупи” д-ра Раша “айнзацкоманди” V і VI, які були підпорядковані цій групі: розстріли мали місце у двох лісах на околицях Львова”.

Ось так боннська прокуратура намагалася виправдати Оберлендера і Херцнера, зваливши все на націоналістів. Такої чорної невдячності останні не сподівалися від своїх хазяїв. Спершу їм аж заціпило. Коли ж бандерівська “еліта” оправилася від цього удару, то зчинила страшенний галас. Запротестував навіть Стецько. “На нас хочуть перекинути всю вину за злочини Гестапо і СД, – заволав він. – Це вони у всьому винні, а не ми”.

Та документи і свідчення людей підтверджують незаперечний висновок: “обоє рябое”. Організаторами і виконавцями злочину у Львові були як гестапівці, так і українські буржуазні націоналісти» [19; 95].

Додаткові аргументи на користь цього висновку В. Замлинський знаходить ще у двох документах. Один з них – свідчення мельниківця В. Сельського, опубліковане у 1947 році в журналі «Україна», що виходив у США. Викриваючи своїх конкурентів-бандерівців, він писав: «З початком німецько-советської війни... відділи диверсантів (так мельниківці звать бандерівців) в німецьких мундирах, з німецькими автоматами та на німецьких танках при-

їжджають до евакуйованого советами Львова. Бундючні і самовпевнені диверсанти, діставшись до Львова, улаштовують протягом кількох днів садистські оргії... Аналогічні комедії з маніфестаціями, телеграми до Гітлера і пиячення мали місце по всіх містах та навіть селах Галичини. У таких маніфестаціях, чи пак “революційних” проголошуваннях уряду українських гітлерівців на чолі з Бандерою та Стецьком, брали звичайно участь відділи німецьких ССів, словацькі або мадярські військові частини та “революціонери” в Чорних одностроях, з німецькими автоматами та виказами гестапо в кишені, які дозволяли власникам їздити всіма військовими засобами пересування. Найбільші оргії улаштовувалися у Львові, де диверсанти почали при мовчанці німців грабити магазини та тероризувати населення для того, щоб приподобатися хлібодавцям з вермахту» [19; 96].

Це визнання є ще одним красномовним доказом того, що вина за вбивства у Львові лягає однаковою мірою на гітлерівців і націоналістів.

Другий документ, виявлений і введений В. Замлинським, – відкритий лист кореспондентів газети «Нойес Дойчланд» Т. Оберлендеру від 1 червня 1959 р., в якому зі всією очевидністю викриваються злочини гітлерівського карателя та його спідручних. «Раніше ніж вирушити по ваших кривавих слідах у Львів, – говорилося у листі, – нагадаємо ним про ваші тісні зв'язки з однією з наймогутніших терористичних організацій – Центральним українським комітетом – у Кракові, яку ви підтримували разом з спеціалістом у східних питаннях Гансом Кохом, що сьогодні знову займається колишньою діяльністю. У той час він був професором славістики Кенігсберзького університету і разом з нами брав участь у розробці планів підкорення Польщі і Західної України.

Ви, професор Кох, і ваші приспівники склали тоді списки смертників – видних і кращих представників львівської інтелігенції. Однак у Кракові ви займалися не лише цим, ви створили спеціальний орган, який займався організацією вбивства, так званий батальйон “Нахтігаль”. Ви, Оберлендер, здійснювали політичне керівництво його жахливими злочинами.

Сім днів тривала у Львові кривава оргія батальйону “Нахтігаль”. П'яні бандити грабували, палили, гвалтували, тисячами вбивали ні в чому не винних людей, живими закопували в землю» [19; 96].

У світлі викладеного в книзі В. Замлинського можна зробити такі висновки. Радянські історики документально доводять безпосередню причетність націоналістичного «Нахтігалья» до масових вбивств у Львові. Історикам-фахівцям не личить ігнорувати солідну, побудовану на достовірних документальних матеріалах книгу В. Замлинського й оприлюднені в ній факти.

Раніше повідомлялось, що в архіві ізраїльського меморіального комплексу «Яд Вашем» зберігаються документи, що свідчать про вказану причетність. У зв'язку з цим, 27 лютого 2008 року в Ізраїль відбула урядова група, до складу

якої увійшли голова Українського інституту національної пам'яті І. Юхновський і радник голови СБУ у науково-дослідних питаннях, співробітник Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович. Їх завданням, зокрема, було ознайомитися із документами про Романа Шухевича в архіві «Яд Вашем». Зустріч із керівництвом «Яд Вашем» на чолі з директором Авнером Шалевом відбулася 28 лютого в Єрусалимі. Українська делегація передала представникам меморіального комплексу копії документів з архіву СБУ, котрі розповідають про ситуацію у Львові влітку 1941 р., і матеріали керівництва КДБ про те, як створювалась легенда про участь «Нахтігалья» в антиєврейських акціях. У відповідь ізраїльська сторона відмітила, що «не готова передати матеріали про Романа Шухевича з власних архівів. Ці матеріали не зібрані в окремий комплекс, вони можуть бути розкидані по всьому архіву і для їх пошуків потрібна довготривала дослідницька робота», як пояснив директор меморіального комплексу «Яд Вашем» Авнер Шалев. Згодом директор архівного департаменту «Яд Вашем» Хаїм Гертнер підтвердив, що ніякого дос'є на Шухевича в архіві немає, а Йосип Лапід, котрий повідомляв про його існування, не є співробітником архіву.

Виконуючий обов'язки голови Українського інституту національної пам'яті, голова Всеукраїнського об'єднання ветеранів Другої світової війни, академік Ігор Юхновський вважає, що звинувачення УПА у масових вбивствах мирних мешканців виявляється наклепом і міфом радянської пропаганди, – повідомляє УНІАН з посиланням на лист Юхновського депутатам Донецької державної ради. «Знайдіть мені, шановні, хоча б одного професійного історика, який професійно займався би цією темою і який би довів, що Українську повстанську армію можна звинувачувати у злочинах проти людства та людяності. Жодного не тільки вироку суду, а хоча б звинувачення не пролунало на цей рахунок і на Нюрнберзькому процесі. І всі, хто стверджує протилежне – а таких зараз дуже багато – нехай хоча б чимось підтвердять свої звинувачення. Інакше це буде просто навмисна брехня та наклеп», – вважає Юхновський.

При цьому академік уточнює, що ще не всі сторінки української історії вивчені. «Частково потребує серйозного дослідження історія створення радянськими спецорганами близько трьох сотень псевдоповстанських загонів, які під видом уповців скоїли мерзенні злочини, таким чином намагаючись викликати у мешканців негативне ставлення до УПА», – зазначає Юхновський.

Академік вважає, що після загибелі 20 млн українців у ХХ ст., частково в Першій і Другій світових війнах, у процесі колективізації і розкулення, у часи Голодомору 1932 – 33 років, репресій 1930-х років, голоду 1946 – 47 років і повстанської війни в Західній Україні, українцям слід нарешті об'єднатися навколо національної ідеї. «Потрібно особливо підкреслити, що всі ці втрати інспіровані ззовні та принесені чужими режимами. Україна була об'єктом жорстокої політики агресивних сусідів. І зараз вже прийшов час, коли кожен

громадянин України повинен в кінці кінців зрозуміти, що тільки незалежність, свобода і демократія можуть стати надійним гарантом не лише фізичного виживання нації, а й свободного розвитку, добробуту і щастя її громадян», – зазначає Юхновський.

Олександр Дюков, російський історик: «Встановити участь членів “Нахтігалья” у Львівському погромі доволі важко. Аргументи “проти” були заявлені СБУ. Аргументів “за” також досить – це, наприклад, показання одного із членів айнзацгрупи “В” про те, що євреїв розстрілювали люди, одягнені у форму Вермахта, але розмовляючи українською. Вочевидь, що це не міг бути ніхто окрім “Нахтігалья”. На мій погляд, у розстрілі брав участь не весь батальйон, а окремі угруповання. Потрібно зауважити, що в масових розстрілах потрібно звинувачувати не “Нахтігаль”, а загони української міліції, сформовані ОУН. У “Нахтігалья” була самостійна мета – забезпечити проголошення незалежності України. Наприклад, один із бійців “Нахтігалья” – Мирослав Кальба – у спогадах писав, що перед вступом до Львову Шухевич сказав бійцям: “Не беріть нічиєї крові на свої руки. Не допускайте жодних злочинів по відношенню до наших ворогів – поляків та жидів. Це – не наша мета”. Ця фраза з одного боку демонструє ставлення Шухевича до євреїв, а з іншого боку, доводить, що “Нахтігаль” не повинен був брати участь у каральних операціях».

Історик Б. Соколов стверджує, що в конгресі США у 1954 році були проведені слухання, під час яких було з’ясовано, що «Нахтігаль» був виведений з міста, щоб уникнути ексцесів у зв’язку із суперечностями з приводу майбутнього України, що виникли у керівництва ОУН(б) з німецькою верхівкою, і, відповідно, «Нахтігаль» не мав відношення до розпочатого пізніше знищення євреїв і польської інтелігенції Львова.

«Офіційно “Нахтігаль” у погромі участі не брав, але є свідoctва того, що деякі бійці батальйону, отримавши 1 липня звільнення, брали участь у вбивствах. Ці дані були отримані під час суду над Оберлендером у Західній Германії», – розказав «24» спеціаліст із східноєвропейського Голокосту, німецький історик Дітер Поль. «Засновуючись на показаннях свідків, німецькі обвинувачі вважали, що в погромі міг брати участь цілий загін “Нахтігалья”», – відзначив голландський історик Карел Беркгоф.

Цікаві документи в одному з київських архівів знайшов історик Микола Пасівнич: згадки одного з членів «Нахтігалья», котрий стверджував, що особисто розстрілював євреїв у Вінниці. Однак повторимося, що ці свідoctва говорять лише про злочини деяких солдат батальйону, а не про позиції командування «Нахтігалья» в цілому.

Проаналізувавши наукові монографії, статті багатьох сучасних істориків, ознайомившись із висновками «Фахового висновку робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА» і зітнувшись з усе-

бічним політичним захистом та моральною реабілітацією ОУН, Р. Шухевича та батальйону «Нахтігаль», хотілося б перевести дослідження в дещо іншу площину.

Виправдовуючи дії націоналістів, автори «Фахового висновку робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА» вказують, що лідери обох ОУН не мали доступу до вищих керівників Третього райху й не знали їхніх планів щодо України, але «їм здавалося, що збройні виступи змусять гітлерівців визнати їх своїми союзниками і сприятимуть державному відродженню України» [13; 7]. Далі автори відзначають: «Вожді ОУН сподівалися, що напередодні війни з Радянським Союзом Німеччина надасть їм допомогу у створенні української армії. Але до планів німців це не входило. Вони погоджувалися лише на вишкіл кількох сотень українських старшин. У лютому 1941 р. на зустрічі командуючого сухопутними військами генерала В. фон Браухіча, начальника абверу адмірала В. Канаріса і керівника ОУН С. Бандери була досягнута домовленість про вишкіл 800 кандидатів на старшин. Як сподівалися націоналісти, ці старшини мали стати ядром союзної з вермахтом української армії. Що з цього приводу думали німці – встановити не так легко, тому що письмової угоди укладено не було. Але з наступного розвитку подій стає очевидним, що йшлося лише про звичайний диверсійний підрозділ у складі абверу». В кінцевому підсумку було сформовано не один, а два підрозділи — батальйони «Нахтігаль» і «Роланд», названі дружинами українських націоналістів. «Сформульовані для них завдання були такими ж, як і для інших спецпідрозділів абверу: забезпечення вільного пересування німецьких частин по Україні, роззброєння розгромлених вермахтом частин Червоної армії, охорона ешелонів з полоненими та боєприпасами».

Далі автори зазначають, що в ніч на 30 червня 1941 р. батальйон «Нахтігаль» увійшов до покинутого Червоною армією Львова й до полудня зайняв усі стратегічні об'єкти. Увечері 30 червня заступник голови проводу ОУН(б) Я. Стецько проголосив Акт відновлення державної незалежності України. У відповідь окупанти заарештували більшість лідерів ОУН(б), а коли командир «Нахтігалья» з боку українців сотник Р. Шухевич заявив протест, батальйон було роззброєно. Згодом «Нахтігаль» і «Роланд», об'єднані в одну частину, «були переведені в Білорусію охороняти мости на ріках Березина та Двіна і вести боротьбу з партизанами», але вже через рік батальйони розформували, а їх військовиків заарештували.

Автори «Фахового висновку робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА» ставлять запитання й відповідають на нього: «Чи брали участь українські націоналісти у злочинах, скоєних німецькими службами? Це треба довести, ретельно перевіряючи джерельну базу з архівів радянських і східнонімецьких спецслужб». Але самі вони, досліджуючи

проблему ОУН–УПА вже протягом семи років, підготувавши за цей час 28 книг загальним обсягом 5819 сторінок, працюючи з різними архівними документами різних держав, ще не знайшли відповіді на це питання.

Автори «Фахового висновку» зазначають: «Українські націоналісти вели свою власну війну з компартійно-радянським режимом. Ця їхня війна не мала жодного стосунку до Другої світової». Виходить, військові структури вермахту, сформовані з українських націоналістів, ті ж батальйони «Нахтігаль», «Роланд», дивізія СС «Галичина», були в іншій площині Другої світової війни, ОУН(м) і ОУН(б) не співпрацювали з нацистськими спецслужбами проти Радянського Союзу, УПА не воювала проти радянських партизанів в інтересах окупантів, а всі вони нібито діяли самі по собі?

Вважаємо, що необхідно звернути увагу також на внутрішню еволюцію ОУН, коли національно-визвольні гасла і сподівання на активізацію селянсько-робітничих мас, на суто політичні методи боротьби почали відходити на задній план, а політичний терор, нагнітання страху ставали головним засобом досягнення стратегічної мети – завоювання незалежної, соборної України.

Звідси ряд запитань: коли і чому лідери ОУН пішли на співпрацю з німецько-фашистськими спецслужбами? Чому загальнолюдські цінності й гуманістичні ідеали припинили бути чинниками в боротьбі ОУН? Порівнявши форми та методи боротьби можна знайти спорідненість, близькість ідеологічних засад ОУН і націонал-соціалістської НСДАП.

ОУН і УПА використовували терор і тероризм з метою встановлення своєї влади над усією Україною. Якби вони були загально-українськими організаціями або виступали б тільки за національно-культурну чи національно-територіальну автономію Галичини, то, напевно, мали б якийсь правове і соціальне підґрунтя, звісно, не для терору та тероризму, але ж насправді реально вони не мали масової підтримки на більшості території України, що визнав і Лев Шаньковський, соратник Степана Бандери. Він заявляв: «Коли західноукраїнські націоналісти в похідних групах заявили зі своїм ідейно-політичним багажем на Сході, виявилось, що багато з цих ідей не сприймаються українськими народними масами на Ц і СУЗ (центральної та східноукраїнських землях). Українські народні маси відкидали, наприклад, рішуче провідницьку систему, бо досить вже мали провідницьких систем – своєї – Сталіна, й нової – Гітлера... Деякі світоглядні положення західноукраїнського націоналізму були цим масам просто осоружні, головне все те, що відносилось до теорії т. зв. волюнтаристичного націоналізму, з його аморальністю і жадобою до влади ініціативної меншості» [17; 10].

Як відомо, ОУН виникла і формувалася поза межами УРСР. І хоча довісний період пов'язаний з етнічними українськими анклавами у складі Польщі, що в період з вересня 1939 до червня 1941 р. були «возз'єднані»

з Великою Україною, похідні групи ОУН, вже розколотої на ОУН(б) та ОУН(м), вирушили через німецько-радянський кордон саме з території Третього району. Та й більшість керівників оунівців була громадянами інших країн. Це означає, що за формальними ознаками їх можна вважати міжнародними терористичними групами, які знищували радянсько-партійний актив, загопи регулярних військ, захоплюючи владу в залишених населених пунктах. Уряди Польщі й Радянського Союзу відмовляли ОУН у легітимності, гітлерівці ж до певного часу заохочували її діяльність у руслі власних геополітичних інтересів. Коли ж ОУН заявила претензії на право репрезентувати державницькі прагнення й ідеали українського народу, нацисти вдалися до терору проти націоналістів. Отже, сприймаючи ОУН та УПА поза сферою правового поля, всі вказані режими вдалися до терору щодо учасників національно-визвольних змагань в Україні. У відповідь ОУН і УПА діяли терористичними методами задля досягнення поставленої мети – відродження Української Держави.

Газета «Правда Украины» ще в грудні 1990 р. надрукувала статтю В. Довганя «Кем был Бандера? Штрихи к политическому портрету». У ній наводяться вельми красномовні факти. Подамо їх мовою оригіналу: «Осенью 1939 года начались массовые убийства мирных жителей в Бережанском уезде на Тернопольщине. Банда Сильвестра Дзяйло устроила жестокий еврейский погром в селе Конюшины, садистски убивали женщин, стариков, предварительно выкальвали им глаза, грабили имущество. Другая бандгруппа (ее возглавлял Григорий Дубницкий) совершила кровавую расправу над польским населением села Дрищев. Было убито 22 поляка. Среди них: семилетний Петрик Бучковский, трехлетний Николай Жак, двухлетняя Анночка Жак, полуторагодовалый Стефус Мазурок.

Кровавые следы оставили тогда бандеровские палачи и на Станиславщине. 23 мая 1940 года в селе Плищивное Рогатинского района несколько оуновцев ворвались в дом секретаря комсомольской ячейки 19-летнего Володи Свижинского. Дома, кроме юноши, были его мать, учительница Владислава Иосифовна Свижинская и 17-летняя комсомолка Анастасия Юркив. Всех по-зверски зарезали.

Такие факты неединичны. Лишь на протяжении второго полугодия 1940 года бандеровские боевики на территории Тернопольской области убили 30 сельских и колхозных активистов, ранили или жестоко избили 32 крестьянина, сожгли десятки домов сельских активистов».

Отже, з формально-правової точки зору, радянська влада може вважати оунівців міжнародними терористами, а з позицій україноцентризму, ОУН і УПА посіли місце національно-визвольних інституцій в роки Другої світової війни і повоєнний період [17; 128].

У розділі «Фахового висновку» наводяться взяті з радянських публікацій дані про терор оунівців проти мирного населення, визнається: «Оунівське підпілля спрямувало диверсійно-терористичні акції не лише проти безпосередніх носіїв влади, а й рядових працівників. Так, протягом 1944–1945 рр. на Львівщині було вбито 16 вчителів, у Волинській обл. – 16 вчителів-комсомольців, у Тернопільській – 127. У Рівненській обл. спалено і знищено 50 шкіл, у Тернопільській – 50 клубів і хат-читалень». Проте автори уникають будь-яких коментарів, а суха статистика, як відомо, не може повномірно розкрити суть означеного терору, його мету. Переконані, що цей терор, як і терор гітлерівців, був націлений проти творчо-розбудовчої діяльності радянської влади і мирного населення, перш за все фахівців цієї мирної праці, до якої би вони національності не відносилися.

Образи за репресії справді були вагомим підґрунтям спалаху колабораціоністських настроїв в українському суспільстві тієї пори. Але чому абсолютна більшість населення радянської України стала на захист спільної Вітчизни – СРСР, а лише десятки тисяч, та й то переважно в західному регіоні республіки, виступили на боці гітлерівців? «Національно-визвольні мотиви» ОУН являли собою тактику, а союзницькі відносини з фашистською Німеччиною – стратегію, бо бандерівці хотіли розбудувати Україну за зразком гітлерівської Німеччини і разом з нею впроваджувати «новий порядок» в Європі. Про такі намагання оунівці відкрито заявляли перед і на початку Другої світової, й особливо Великої Вітчизняної війни.

Протинімецька діяльність боївок ОУН навесні і влітку 1942 р. виявлялася переважно в актах пасивного опору і саботажу щодо дій німецької сторони – проти здавання населенням продовольчого «контингенту», вивезення населення в Німеччину «на роботи».

А якими ж були результати «пасивного опору і саботажу»? «Фаховий висновок», як офіційний документ, ніякої статистики не наводить. У відповідному розділі «Історичних нарисів» її теж немає. Тим часом існувала нагальна потреба в опорі окупантам. Ось що зафіксовано в «Спеціальній доповіді» губернатора «дистрикту Галичина» про кількість радянських людей, вивезених на каторжні роботи до Німеччини. «На 31.08.1942 року з дистрикту Галичина відправлено до Німеччини 254 000 робітників. Ця цифра збільшилася на 3.07.1943 року до 304 200 осіб, а в середині червня 1944 року досягла вже 325 тисяч робітників. Крім цього, за даними української комісії в Берліні, ще 12 000 українців перебувають на роботах у Німеччині». Постає запитання: чи висловлювала ОУН хоч якийсь протест німецьким окупантам, а тим більше – чи вела збройну боротьбу на захист населення, і єврейського (від «остаточного вирішення єврейського питання») в тому числі? Документів щодо цієї проблеми не виявлено, бо нічого було документувати.

В умовах, коли німецька окупаційна адміністрація ліквідувала гетто, грабувала людей, забирала молодь на примусові роботи в Німеччину, а в разі саботажу спалювала села й знищувала заручників, ОУН заявляла, що «збройна боротьба повинна спрямовуватися не проти німців, котрі вже зазнають поразок на фронтах світової війни, а проти червоних партизанів і поляків». І така боротьба велася. У документі є красномовне свідчення цього: «Керівництву УПА вдалося істотно ускладнити бойову діяльність радянських партизанів у багатьох районах Волині і Полісся, перешкодити їм в диверсіях».

Із сказаного не можна зробити однозначний висновок про злочинний характер діяльності ОУН, батальйону «Нахтігаль» і Шухевича зокрема, але не можна заперечувати і факти колаборації та сприяння «остаточному вирішенню єврейського питання» на території Західної України та Білорусії. А це дає підстави для звинувачень на адресу В. Ющенка щодо надання Р. Шухевичу звання Героя України. Мета, навіть найблагородніша, на нашу думку, не може виправдовувати засоби, в даному випадку – терор щодо цивільного населення з боку ОУН, що є доведеним фактом.

Висновки

У ході цього дослідження нами були зроблені такі висновки.

Достовірних документів, що б виправдовували чи викривали «Нахтігаль», у відкритому доступі просто немає.

«Нахтігаль» залишається тим, чим він залишається: українським підрозділом німецької армійської розвідки (абвер), яка, на відміну від СС і НСДАП, не була визнана злочинною організацією в ході Нюрнберзького процесу. Значна частина батальйону, в тому числі Роман Шухевич, дезертирувавши, билася в рядах УПА за свою незалежну державу. «Нахтігаль» також залишається воєнним підрозділом, який жорстоко придушував білоруський радянський партизанський рух. Для того, щоб офіційно визнати бійців «Нахтігалья» злочинцями, а не воюючою стороною, не вистачає інформації. Немає достатнього підґрунтя і для протилежного.

Останнім часом не з'явилося якихось додаткових (і головне – серйозних) підстав надмір героїзувати учасників оунівського руху, зображати їх у вигляді чи не єдиних «національних героїв», «рятівників нації», а воїнів Радянської армії – «окупантами», «гарматним м'ясом», захисниками країни – «імперії зла» тощо, мотивуючи це сумнівною тезою, буцімто «Українська повстанська армія – ось де грандіозний народний феномен», а отже, саме вона, мовляв, відіграла «вирішальну роль у розгортанні спротиву нацистам на західноукраїнському терені». До того ж, як переконливо доводять численні документи і спогади очевидців, цей антифашистський «спротив» був зовсім мізерний, а от своєму народу в ході боротьби проти сталінського режиму оунівці насправді прине-

сли чимало горя і страждань, застосовуючи терор щодо мирного населення та сприявши політиці масового знищення євреїв та окремих категорій громадян інших національностей, вивезенню «на роботи» до Німеччини тощо.

У багатьох дослідженнях узагальнюючого плану та підручниках недавнього минулого їх автори не дуже переобтяжують себе скрупульозним вивченням усієї палітри документальних джерел й свідчень сучасників, творчим використанням набутоків попередників, також з радянської епохи. Є всі підстави стверджувати, що в більшості з них ці сюжети прописані за схемами прихильників «україноцентризму», тенденційно, не об'єктивно. При цьому деякі історичні факти вводяться в повсякденний обіг у рамках програмного матеріалу вперше, інші ж замовчуються, а багато просто перекручуються, фальшуються. Висновки та узагальнення мають здебільшого односторонній характер. Відтак, правда історії явно деформується, відходить ніби на другий план, а замість неї нав'язується нова міфологія.

Важливо звільнитися від політичної та ідеологічної упередженості будь-якої кольорової гами, не забуваючи про свою особливу відповідальність перед державою і суспільством за формування історичної свідомості й культури в молоді. Справжні історики не повинні ставати суддями минувшини. Правда історії, вся повнота історичних фактів та свідчень, шанобливе ставлення до минулого українського народу, подолання подвійних стандартів щодо інтерпретації понять «добро» і «зло» – ось шлях до справді наукового історичного пізнання та виховання.

Як бачимо, тривали політизація та ідеологізація, а з ними і неминучий суб'єктивізм в оціночних параметрах воєнної проблематики найбільш рельєфно проявляються в регіональному вимірі, демонструючи свою вражаючу живучість та сталість. Єдина різниця порівняно з радянською епохою хіба що в оцінюванні й сприйнятті воєнного минулого – тоді це була «комуністична партійність», а зараз – антикомуністична, націоналістична.

Водночас розпочався досить болісний, суперечливий, але все ж таки якісно новий етап осягнення досвіду та уроків історії цього періоду, що, до речі, вважається чи не найбільш дієвим індикатором суспільного самопочуття, громадянської активності, трансформації тоталітарних ознак історичної самосвідомості та культури нашого народу в русло демократичних, загальноцивілізаційних норм, реформаторської політики держави загалом.

Сьогодні ще не доводиться говорити про єдність позицій науковців навіть у головних, визначальних питаннях, таких, наприклад, як суть війни крізь призму українських національних інтересів, сама її назва. Не кажучи про численні більш «дрібні» й менш «значущі» моменти, «мало примітні» деталі. До того ж, як не прикро, у ході переосмислення воєнної історії не обходиться без перегинів, яким стала, на нашу думку, «героїзація» Р. Шухевича. Неправильним є те,

що всупереч історичним фактам, та й просто здоровому глузду, національне стало брати гору над загальнодержавним, тлумачитися однобічно.

Звичайно, феномен ОУН та її збройного дітища УПА потребує детального, всебічного вивчення і правдивого, виваженого оцінювання в колах науковців і широкого загала громадськості як неординарного до певної міри явища в українському суспільстві воєнної та повоєнної доби.

Сьогодні в Україні немає політичних партій, які б ставили питання про політичну реабілітацію сталінізму, сталінського терору. І КПРС, і нинішня КПУ засудили масові репресії в усіх формах. Подвійні стандарти не повинні мати місця, інакше терор вважатиметься правильним, справедливим. Усякий терор має засуджуватись і ніякими гаслами соціальної чи національної справедливості його не можна виправдати. Терміну давності тут теж не може бути. І гасло «кров по коліна, аби вільна Україна...» боєм відгукується в пам'яті кількох післявоєнних поколінь українців.

Формування нової історичної культури українського суспільства в наші дні великою мірою залежить від конкретно-особистісного чинника, оскільки теоретичні положення, зокрема, щодо сутності та наслідків діяльності ОУН, проходять спочатку перевірку «життєвим досвідом». Не секрет, що переважна більшість теперішніх українців сприймає цю проблему не стільки на основі старих чи нових догм, скільки на базі особистого досвіду членів своєї родини. Тим більше що в умовах загального розчарування звичними ідеологічними засадами світосприйняття свідомість людини звертається до природних джерел, де, на її думку, можна віднайти «справжні» ціннісні орієнтири. Відтак, саме у поєднанні численних суб'єктивних, «сімейних» обрисів тих подій формується образ, який, імовірно, і відкриє реальний шлях до загальнонаціонального консенсусу й порозуміння в питаннях освоєння спільного воєнного минулого. Водночас спроби штучного («зверху») насадження «єдиної» ідеї сприйняття не мають перспективи – це буде не що інше, як новий національний міф, хоча й у сучасній «демократичній» оболонці.

Переконані: окреслена проблема має стати об'єктом спеціального комплексного дослідження, причому не лише на рівні істориків, а й із залученням філософів, соціологів, політологів, психологів, інших фахівців суспільствознавчого профілю.

Історія ОУН–УПА для сучасного українського суспільства – це не стільки наукова (хоча, як уже зазначалося, своє поле діяльності тут теж є), скільки дуже гостра морально-політична та психологічна проблема. Адже братовбивча війна, хоч би де й коли вона точилася, – завжди трагедія, без переможців і переможених, а трагедія ніколи й нікого не прикрашає, не звеличує і не принижує. То чи не час усім нам схаменутися, вгамуватися, припинити чвари й брудні заняття щодо пошуку «ворогів» і «винуватців», зведення політичних рахун-

ків зі своєю історією шляхом її безсоромного паплюження, перетворення на публічне судилище. Ми маємо захищати своє минуле всіма доступними способами, на всіх рівнях наукового і суспільного життя, що аж ніяк не означає забуття злочинів, беззаконня, невдалих соціальних експериментів тощо.

Правда і тільки правда історії в повному обсязі (попри те, хоч би якою гіркою чи драматичною вона часом була) може наблизити нас до істини, до всебічного пізнання будь-якого історичного явища, факту, події, стати могутнім джерелом морального самоочищення і прогресивного поступу нації. Досягти цього на практиці можна єдиним шляхом – шляхом критичного й неупередженого переосмислення історичного досвіду, що враховує як позитивно-творче, так і негативно-руйнівне. Істинно історичним досвід стає лише тоді, коли узагальнює і негативне, і позитивне, а уроки історії тільки тоді мають сенс та значущість, коли в історичному процесі простежується вся повнота правди. Тож саме таким шляхом маємо рухатися, пам'ятаючи, що з підтасованих, пересмикуваних чи взагалі замовчуваних фактів та подій минулого повчальних його уроків для сьогодення й майбуття винести неможливо.

P.S. А доки секретні документи, які не встигли розтатися з грифом, чекають своєї години, особисті судження про Р. Шухевича, батальйон «Нахтигаль» та інших діячів кожен має право виносити самостійно. І тут не можна не сказати про поспіх, з яким уряд вирішив на офіційному рівні відмітити у минулому році 100-річчя Шухевича, присвоївши йому звання Героя України. Розсекречувати документи із архіву СБУ й організовувати дискусії істориків потрібно було набагато раніше. А поки Україна отримала ще один привід для розколу всередині країни і обвинувачів ззовні.

Список використаних джерел та літератури

1. Абаліхін Б. Участь народних мас України у війні // Укр. істор. журн. – 1887. – № 10.
2. Документи ізобличають: Сборник документов и материалов о сотрудничестве украинских националистов со спецслужбами фашистской Германии. 2-е изд. – К., 2004.
3. Історія України: Курс лекцій: В 2 кн. / Кер. Л. Г. Мельник. – К., 1992.
4. Іваненко В. Біль і звитяга: ХХ століття в українському вимірі. – Д., 2003.
5. Іваненко В.В., Якунін В.К. ОУН і УПА у Другій світовій війні. – Д., 2006
6. Кентій А. Катам не бути героями. «Двофронтна боротьба» ОУН–УПА: легенди і дійсність // Рад. Україна. – 1991. – 6 червня.
7. Коваль М.В. Друга світова війна // Історія України / Під ред. В.А. Смолія. – К., 1997.

8. Кучер В.І. Національно-визвольна боротьба в Україні в роки Другої світової війни // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. ст. – Вип. 6. – К., 2002.
9. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993.
10. Кровавые злодеяния Оберлендера: Отчет о пресс-конф. для сов. и иностр. журналистов, состоявшейся в Москве 5 апреля 1960 года. – М., 1960.
11. Кубійович В. Початки Української дивізії «Галичина» // Українська дивізія «Галичина»: Іст.-публіцист. зб. – Київ; Торонто, 1994.
12. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сб. материалов: В 7 т. – Т. 4: Военные преступления и преступления против человечности. – М., 1959.
13. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / Ред. С.В. Кульчицький. – К., 2005.
14. Політична історія України. XX ст.: В 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас та ін. – Т. 4: Україна у Другій світовій війні (1939–1945) / Ред. тому В.І. Кучер. – К., 2003.
15. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX століття: Історичні нариси. – К., 2002.
16. Поліщук В. Гірка правда: Злочинність ОУН–УПА (сповідь українця). – Торонто; Варшава; Київ, 1995.
17. Семиряга М.И. Коллаборационизм: природа, типология и проявления в годы Второй мировой войны. – М., 2000.
18. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / Під ред. С.В. Кульчицького. – К., 2005.
19. Замлинський В. Шлях чорної зради. – Л., 1965.

РЕЦЕНЗІЯ

НА РОБОТУ АННИ КАРПОВСЬКОЇ «РОЛЬ Р. ШУХЕВИЧА ТА БАТАЛЬйОНУ “НАХТІГАЛЬ” У ЗНИЩЕННІ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ»

Науково-дослідна робота Анни Карповської «Роль Р. Шухевича та батальйону «Нахтігаль» у знищенні єврейського населення в роки Другої світової війни» представляє собою самостійне творче дослідження, в якому авторка підняла надто дискусійне питання про причетність чи непричетність Романа Шухевича та батальйону «Нахтігаль» до вбивства євреїв Львова на початку липня 1941 року. На сьогодні це питання має не лише історичну вагу для створення правдивої картини української історії ХХ століття та формування об'єктивної моделі історичної пам'яті про минувшину в українському суспільстві, а й політичне значення, тому що ця тема дуже жваво дискутується в суспільстві в останній рік.

Саме тому, на мій погляд, треба вітати той факт, що на шкільному конкурсі ми, завдяки п. А. Карповській, будемо мати можливість подискутувати цю дражливу тему для сучасного українського суспільства. Кажучи про позитиви та недоліки рецензованої роботи, передовсім слід зазначити, що авторка наголосила про контроверзійність досліджуваного питання до сьогодення та поставила перед собою завдання показати різні підходи, погляди, точки зори, що існують сьогодні в українській історичній науці та в українському суспільстві на цю проблему. На мій погляд, авторка з цим завданням в цілому впоралася.

А. Карповська представила в своїй роботі зібрані різні підходи до участі чи не участі Р. Шухевича та його військового підрозділу в погромі проти євреїв у липні 1941 року у Львові. Також авторка розглянула проблему більш широко та ґрунтовно, дослідивши біографію Р. Шухевича, ставлення ОУН і УПА до євреїв на теренах України в роки Другої світової війни та нацистської окупації України. Авторка намагалася порівняти підходи радянської історіографії та сучасної української історичної науки до цього питання. Заслугує на увагу різноманітність літератури та джерел, які були використані під час написання роботи. А. Карповська не лише показала радянські та українські підходи до проблеми, а й презентувала погляди сучасної європейської історіографії щодо цієї теми.

Вважаю, що дослідження А. Карповської можна рекомендувати до захисту на VIII Всеукраїнському конкурсі учнівських творчих робіт «Історія і уроки Голокосту», та ця робота заслуговує на увагу.

*Анатолій Подольський,
кандидат історичних наук, директор УЦВІГ*